

Richtlijnen archeologisch bureau en veldonderzoek in de provincie Drenthe

(Versie 1.0, 21 maart 2006)

Deze richtlijnen zijn bedoeld voor bedrijven die bevoegd zijn tot het uitvoeren van archeologisch bureauonderzoek en archeologisch veldonderzoek en die opdrachten uitvoeren in de provincie Drenthe. Ze dienen ter verduidelijking en aanvulling van de specificaties voor bureauonderzoek en veldonderzoek in de KNA (versie 3.0 (conceptversie)); digitaal via www.sikb.nl. Aan de richtlijnen liggen de kernbegrippen noodzakelijkheid, effectiviteit, proportionaliteit en subsidiariteit ten grondslag. *Noodzakelijkheid*: het onderzoek mag niet verder gaan dan noodzakelijk is om het doel te bereiken; *effectiviteit*: met het gekozen middel moet het beoogde doel worden bereikt; *proportionaliteit*: er moet een juiste verhouding zijn tussen inspanning en verwacht resultaat; *subsidiariteit*: er moet worden gekozen voor het minst zware (maar wel effectieve) middel.

Voor nadere inlichtingen kan contact worden opgenomen met Drents Plateau (dr. W.A.B. van der Sanden of mevr. drs. A. Mars, Postbus 117, 9400 AC, Assen, tel. 0592-305932 of w.sanden@drentsplateau, resp. 0592-305963 of a.mars@drentsplateau.nl). Drents Plateau geeft uitvoering aan de provinciale taken op het gebied van de archeologie en de archeologische monumentenzorg in de provincie Drenthe.

1. Richtlijnen bureauonderzoek

Inleiding

Bij het merendeel van de onderzoeken zijn bureauonderzoek en veldonderzoek in een en hetzelfde rapport opgenomen. Doorgaans gaat het om relatief kleine plangebieden (met een oppervlakte tot enkele ha). De provincie heeft er voor gekozen om bij de grotere plangebieden (≥ 10 ha) eerst een *afzonderlijke* bureaustudie uit te laten voeren alvorens een veldonderzoeksstrategie wordt geformuleerd. Dat betekent dus dat er een 'knip' wordt aangebracht tussen bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek (IVO).

Ook bij kleinere plangebieden waarvoor historische bronnen beschikbaar zijn die licht kunnen werpen op de bewonings- en gebruiksgeschiedenis, is het raadzaam om bureauonderzoek als zelfstandig en richtinggevend proces uit te voeren. Te denken valt aan stedelijke kernen als Meppel en Coevorden maar ook aan havezathe-, klooster-, kerk- en kasteelterreinen.

Doel

Het doel van de bureaustudie is om aan de hand van de beschikbare archeologische, historisch-geografische, historische, geologische en bodemkundige informatie te komen tot een specifieke archeologische verwachting van het plan-/onderzoeksgebied (van prehistorie tot en met nieuwe tijd), om vervolgens vast te kunnen stellen of en waar de voorgenomen maatregelen schade kunnen toebrengen aan het (eventueel) aanwezig archeologisch erfgoed. *Dit betekent dat de uitkomsten van het bureauonderzoek richtinggevend moeten zijn voor het veldonderzoek.* Door de bureaustudie dienen de volgende vragen te worden beantwoord.

Vraagstelling

- Zijn er binnen het plan-/onderzoeksgebied bekende archeologische waarden aanwezig? Zo ja, wat is de locatie, omvang, diepteligging, aard, kwaliteit, datering en de landschappelijke context daarvan. (NB het merendeel van deze gegevens zal niet op basis van bureauonderzoek kunnen worden vastgesteld, hiervoor is veldonderzoek nodig.)
- Wat is de archeologische verwachting van het gebied buiten de reeds bekende AMK-terreinen (indien mogelijk gespecificeerd naar aard, vindplaats(en) /periode(n)).
- Zijn er binnen de verwachtingszones specifieke aandachtslocaties aan te geven (zandkoppen of -ruggen, veentjes, historische bebouwing en infrastructuur (bijv. potentiële plaats van voorde of brug).
- Wat is er bekend over bodemverstorende ingrepen in het plan- onderzoeksgebied. Is er bijvoorbeeld informatie over ontgrondingen, bodemsaneringen, egalisaties, diepploegen en landinrichting?
- Welk vervolgonderzoek (dus: veldonderzoek) is er nodig om de door het bureauonderzoek in beeld gebrachte specifieke archeologische verwachting te toetsen?

Bronnen

De bronnen die voor het beantwoorden van bovenstaande vragen geraadpleegd moeten worden, omvatten:

- ARCHIS (CAA, CMA); te raadplegen op www.archis.nl;
- AMK, IKAW (beleidsadvieskaarten Provinciaal Omgevingsplan Drenthe 2004-2008);
- KICH (bestand nog in opbouw, zal in de loop van de tijd worden 'gevuld' met relevante informatie; te raadplegen op www.kich.nl;
- Relevante en recente archeologische literatuur en onderzoeksrapportages (NDV, etc);
- Geo(morfo)logische kaarten, bodemkaarten (indien aanwezig: 1:10.000), historisch kaartmateriaal (zoals Hottinger-kaarten (1773-1794), Franse Kaarten (1811-1813), Huguenin-kaarten (1819-1829), Grote Historische Atlas van Nederland 1:50.000, dl. 2 Noord-Nederland 1851-1855, Historische Atlas Drenthe 1:50.000, de topkaart 1:25.000 en de eerste kadastrale kaart (zie www.dewoonomgeving.nl);
- Amateur-archeologen (namen en adressen opvragen via de provinciaal archeoloog) bij plangebieden ≥ 10 ha;
- Kabel- en leidingstraten (bij de betreffende gemeente)
- Overzichten van ontgrondingen, saneringen, landinrichting (bij gemeenten, provincie en DLG)
- Gemeentelijke en andere beleidsadvieskaarten (zoals bijvoorbeeld gemaakt voor de binnenstad Coevorden/Raap-rapport 968 of het beekdal van het Schoonebeeker Diep/RAAP-rapport 1147).
- Luchtfoto's: voor het buitengebied bij plan-/onderzoeksgebieden met een omvang van ≥ 10 ha of kleinere gebieden met een zekere mate van complexiteit;
- AHN: voor plan-/onderzoeksgebieden met een omvang van ≥ 10 ha; bij kleinere plangebieden die landschapsgenetisch complex zijn, wordt het gebruik van het AHN ook aangeraden.

Rapport

De rapportage van het bureauonderzoek bevat:

- Samenvatting van de onderzoeksresultaten en de aanbevelingen;
- De navolgende administratieve gegevens:
 - o Opdrachtgever;
 - o Provincie, gemeente, plaats, toponiem; het plan-/onderzoeksgebied dient op een topografisch kaartje schaal 1:25.000 (met landelijke coördinaten) te worden aangegeven;
 - o Aanleiding onderzoek (deel uitmakend van welk plan?);
 - o Fase van de planprocedure waarin het plan zich bevindt;
 - o Aard voorgenomen ingreep/ingrepen, in beschrijving en in kaartbeeld (indien beschikbaar); diepte van de voorgenomen ingreep/ingrepen;
 - o Huidige gebruik plan-/onderzoeksgebied (bijvoorbeeld, veenweidegebied, akkerland, natuurgebied, stadswijk);
 - o Oppervlakte onderzoeksgebied; duidelijk aangeven als plangebied en onderzoeksgebied niet samenvallen;
 - o AMK-kaartje plangebied en omgeving (met CMA-nummers), IKAWkaart plangebied en omgeving en waarnemingen in het plangebied en omgeving (indien zinvol). Uiteraard mogen de kaartbeelden gecombineerd worden. Het plangebied/onderzoeksgebied dient op alle overzichtskaartbeelden te worden aangegeven.
- Verantwoording van de bij de bureaustudie gevolgde werkwijze;
- synthetiserend overzicht van de landschaps- en bewoningsgeschiedenis (N.B.: voor zover van belang voor het plangebied);

- Beredeneerde en goed leesbare verwachtingskaart (bij complexe informatie schaalniveau aanpassen, zo nodig meerdere kaartlagen);
- Conclusie en aanbevelingen voor vervolgonderzoek. Indien er sprake is van een aanbeveling tot vervolgonderzoek dan specificeren waar en hoe dit dient te worden uitgevoerd en met welke vraagstellingen (dus PvA); deelgebieden die voor vervolgonderzoek in aanmerking duidelijk begrensd aangeven in het kaartbeeld.

2. Richtlijnen inventariserend veldonderzoek: verkennend en karterend booronderzoek (IVO-nd, KNA 3.1)

Inleiding

Bij het samenstellen van deze richtlijnen versie 1.0 is ondermeer gebruikt gemaakt van:

- A.J. Tol, J.W.H.P. Verhagen en M. Verbruggen, *Richtlijnen, goede standaarden en Best Practices archeologisch booronderzoek* (concept versie febr. 2006), geschreven in opdracht van de SIKB.
- Mondelinge informatie sector Onderzoek ROB, Amersfoort;

Plan van Aanpak

Voor een IVO-booronderzoek is een PVA wettelijk verplicht gesteld. De provincie Drenthe toetst alle PVA's voor plan-/onderzoeksgebieden ≥ 10 ha. Het staat de uitvoerende bureaus vrij om kleine, maar tegelijkertijd landschappelijk complexe plangebieden aan de provinciaal archeoloog ter toetsing voor te leggen. Datzelfde geldt voor kleinere plangebieden waarbij sprake is van hoge druk op de uitvoering of daaraan gerelateerde problemen.

Alle PVA's dienen voorzien te zijn van een kaartje waarop de locatie van het uit te voeren booronderzoek staat aangegeven. Na becommentariëring dient een definitieve versie naar Drents Plateau gestuurd te worden.

Doel

Het doel van het inventariserend veldonderzoek is het toetsen van de tijdens de bureaustudie opgestelde archeologische verwachtingskaart door middel van een veldonderzoek en het vaststellen in hoeverre de voorgenomen maatregelen bedreigend zijn voor het aanwezige bodemarchief.

Veldwerk

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen verschillende onderzoeksfasen:

1. Het in kaart brengen van de gaafheid van het bodemprofiel (verkennende fase);
2. Het in kaart brengen van de aanwezigheid van vindplaatsen (karterende fase).

Het *verkennend* veldwerk bestaat uit het zetten van boringen met een guts (3 cm) of een Edelman (7/10 cm). De boordichtheid dient 6 boringen per ha te bedragen. Let wel: dit is alleen om een betrouwbaar beeld van *de gaafheid van de bodem* te verkrijgen.

Het *karterend* veldwerk vindt plaats als er sprake is van een (deels) gave bodem. Indien uit het bureauonderzoek geen specifieke verwachting t.a.v. de aard van de vindplaatsen komt, wordt uitgegaan van een brede inhoudelijke vraagstelling. Hierbij dienen 20 boringen per ha te worden gezet. Er dient geboord te worden in een gelijkbenig driehoeksgrid van 20 bij 25 m met een Edelman van 12/15 cm. De relevante opgeboorde grondlagen dienen te worden gezeefd over een zeef met een maaswijdte van 4 mm.

Indien archeologische indicatoren worden aangetroffen kan het nodig zijn om in de directe omgeving daarvan extra megaboringen te plaatsen om na te gaan of het werkelijk om een vindplaats gaat. In geval van een specifieke verwachting - bijvoorbeeld een bronstijd-nederzetting met een matig-hoge vondstdichtheid - dient de onderzoeksmethodiek hierop te worden afgestemd (grid van 30 x 35 m, met gebruik van megaboort 12/15 cm).

De genoemde standaardaanpak is niet geschikt voor het opsporen van graven, zeer kleine steentijdvindplaatsen en vindplaatsen onder essen. Voor het opsporen van graven (bijvoorbeeld urnenveld) dient een proefsleuvenonderzoek te worden ingezet. Voor

beekdalen, essen, veentjes en Celtic fields (AB-terreinen) zal de provincie een aparte richtlijn maken. Als aanvulling op het karterend booronderzoek dient een *oppervlaktekartering* te worden uitgevoerd. Daar waar steentijdvindplaatsen aanwezig kunnen zijn (nagenoeg heel Drenthe), dient om de 5 meter een 'looplijn' te worden uitgezet. Uiteraard geldt dit alleen voor die terreinen die zich daarvoor lenen (akker, etc.) en de seizoenen waarin oppervlaktekartering mogelijk is.

Rapport

In het IVO-boren rapport dienen de volgende gegevens altijd te worden opgenomen:

- Samenvatting van de onderzoeksresultaten en de aanbevelingen (selectieadvies);
- De navolgende administratieve gegevens
 - o Opdrachtgever
 - o Provincie, gemeente, plaats, toponiem; het plan-/onderzoeksgebied dient op een topografisch kaartje schaal 1:25.000 (met landelijke coördinaten) te worden aangegeven;
 - o Aanleiding onderzoek (deel uitmakend van welk plan?);
 - o Fase van de planprocedure waarin het plan zich bevindt;
 - o Aard voorgenomen ingreep/ingrepen, in beschrijving en in kaartbeeld (indien beschikbaar); diepte van de voorgenomen ingreep/ingrepen;
 - o Huidige gebruik plan-/onderzoeksgebied (bijvoorbeeld, veenweidegebied, akkerland, natuurgebied, stadswijk);
 - o Oppervlakte onderzoeksgebied; duidelijk aangeven als plangebied en onderzoeksgebied niet samenvallen;
 - o AMK-kaartje plangebied en omgeving (met CMA-nummers), IKAWkaart plangebied en omgeving en waarnemingen in het plangebied en omgeving (indien zinvol). Uiteraard mogen de kaartbeelden gecombineerd worden. Het plangebied/onderzoeksgebied dient op alle overzichtskaartbeelden te worden aangegeven.
 - o De tijdens het bureauonderzoek gemaakte verwachtingskaart, indien als zelfstandig proces uitgevoerd, of een relevante uitsnede uit een andere, in een andere context gemaakte verwachtingskaart.
- Datum/data uitvoering onderzoek;
- Verantwoording van de bij het veldwerk gevolgde werkwijze;
- Kaart met boorpunten; de boringen met vondsten uit onverstoorde context herkenbaar aanduiden.
- Boorgegevens en de boorstaten;
- Gegevens oppervlaktekartering;
- NAP-hoogtes indien relevant, in ieder geval van aangetroffen vindplaatsen;
- Coördinaten plan-/onderzoeksgebied en aangetroffen vindplaatsen;
- Conclusie en aanbevelingen voor vervolgonderzoek (selectieadvies). Het selectieadvies dient helder en ondubbelzinnig geformuleerd te zijn. Indien er sprake is van een aanbeveling tot vervolgonderzoek dan specificeren waar en hoe dit dient te worden uitgevoerd. De betreffende deelgebieden die voor vervolgonderzoek in aanmerking komen duidelijk aangeven in het kaartbeeld; ook de verstoorde gebieden dienen goed herkenbaar te worden aangeven.
- Plan van Aanpak veldonderzoeksstrategie als bijlage. - Wanneer het melden van vondsten ter sprake wordt gebracht, dient de volgende passage te worden opgenomen: 'Wanneer bij de uitvoering onverhoopt grondsporen en/of vondsten worden aangetroffen, dient hiervan direct melding te worden gemaakt bij de provinciaal archeoloog, dr. W.A.B. van der Sanden, Drents Plateau, Stationsstraat 11, 9401 KV Assen (tel. 0592-305932, mobiel 0622662601; (w.sanden@drentsplateau.nl)).'

Het deponeren van vondsten en rapporten

Vondsten dienen gedeponerd te worden in het Noordelijk Archeologisch Depot te Nuis (Nieuweweg 76 te Nuis, Gr.); aanleveren volgens de daar geldende richtlijnen; voor details raadpleeg archeologisch beheerder dr. E. Taayke, tel. 0594-644000, nad.nuis@drenthe.nl.

Vondsten die tijdens het IVO-boren geborgen zijn, mogen niet uitgeleend worden aan derden voordat ze zijn ingeboekt in het NAD; een eventuele bruikleen kan alleen door het NAD verzorgd worden. Van alle rapporten (afzonderlijk bureauonderzoek, afzonderlijke IVO, integraal bureauonderzoek en IVO-boren) dient 1 exemplaar te worden verstuurd naar de volgende instanties/personen:

- Provinciaal archeoloog / Drents Plateau
- Noordelijk Archeologisch Depot

Het verzenden van het definitieve rapport naar de opdrachtgever en de bovengenoemde instanties dient gelijktijdig plaats te vinden, zodat planologische procedures gestroomlijnd kunnen verlopen.